

Nadiia Koloshuk. Creative Connections between Prose Legacy of Olena Pchilka and Lesia Ukrainka. The expediency of comparing prose works of Olena Pchilka and Lesia Ukrainka is due to the fact that they came to readers almost in sync, although Olena Pchilka is still commented by researchers in the context of a realistic-populist tradition in nineteenth-century Ukrainian literature, and Lesia Ukrainka as a twentieth-century modernist. In fact, as Oksana Zabuzhko has shown, these are two iconic figures of Ukrainian modern culture, which constitute different archetypal patterns of behavior in colonial conditions. However, both have several or similar themes in prose: 1) peasant life; 2) the life of the Ukrainian intelligentsia; 3) "women's issue" and the position of a woman in marriage. Lesia Ukrainka has developed her talent of a prose writer extremely quickly, while Olena Pchilka was striving for some conservatism. But they were close in their views on the most important principles and perspectives of contemporary Ukrainian life in their time, professed humane and democratic principles of treating the people without idealizing them. Both were irreconcilable with colonial oppression. Lesia Ukrainka went much further in applying the techniques of psychologizing and lyricizing prose. In the prose of Olena Pchilka, there is a tangible satirical flow.

Key words: Olena Pchilka, Lesia Ukrainka, populist tradition, model of behavior in colonial culture, creative connections, prose, stories, innovation.

Колошук Надія Георгіївна – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID iD*: 0000-0001-6626-2004; n_koloshuk@ukr.net

УДК 821.161

Вікторія Сірук

Інтелектуалізм прози Олени Пчілки

У статті розглянуто інтелектуалізм прози Олени Пчілки як стильову прикмету її індивідуального стилю. З'ясовано, що нехудожні елементи у художньому тексті (термінологія, професійна лексика, дискусії на наукові теми, оцінка персонажами суспільних зрушень тощо) розширюють смисловий простір тексту, підпорядковані загальній сюжетно-композиційній канві, насичують тексти пізнавальним, інформативним, подекуди філософським аспектами, створюють умови для читацького діалогу. До цього спонукають судження, роздуми персонажів, авторське пряме чи непряме втручання у твір.

Інтелектуалізують прозу і персонажі переважно з урбаністичного простору (лікарі, вчені), тобто мислячі особистості наділені здатністю до філософування. Залучення автобіографічних фактів до канви тексту увиразнило проблему національної ідентичності, мови в освіченому товаристві.

Ключові слова: інтелектуалізм, філософське пізнання, наукові знання, нехудожні елементи, діалог, автобіографізм.

Шляхом потрапляння нехудожнього елемента до художнього тексту створюється інтелектуалізація тексту, що є однією з ознак філософського жанру. С. Павличко, визначаючи специфіку інтелектуального тексту, вказала на перевагу думки над формою, ідеї над художньою структурою, іронічність, появу певного типу героя, схильного до рефлексій, самоспоглядання, зосередженість на екзистенціальних проблемах людського існування, широке використання письменниками цитат, алюзій, тяжіння до жанру притчі, медитації, антиутопії, драми ідей, що створює дискусійне діалогічне поле між минулим і сучасним [8]. В. Герасимчук запропонувала розрізняти інтелектуальний (у якому більша питома вага теоретичної, наукової складової) та філософський романи [2]. Загалом можна стверджувати, що використання письменником спеціальних термінів, житейських роздумів, описів явищ, цитат сприймається як засіб для цілісного авторського пізнання дійсності або для окреслення, оцінки нових суспільних зрушень. Інтелектуалізують твори і персонажі (лікарі, учителі, вчені), тобто мислячі особистості, люди розумової праці, культури, наділені здатністю до філософування і осмислення.

У прозі Олени Пчілки помітна увага до розумової діяльності та емоційної сутності людини, хоча загалом зарахувати твори до інтелектуальних жанрів не можна. Саме тому інтелектуалізм як прикметна ознака стилю прози письменниці достатньо не розглянута. Зазвичай науковці обмежуються переказуванням сюжету, пошуками оповідачів, виводять образи жінок-патріоток, генологію прози, представляючи твори переважно в історико-культурній площині [6; 7; 13]. Тому варто дослідити інтелектуалізм прози Олени Пчілки у контексті автобіографізму, адже деякі події у творі («Товаришки»), світоглядні орієнтири персонажів кореспондують з особою авторки.

На осібність постаті письменниці звернув увагу Д. Донцов, у першу чергу через цілість її характеру і послідовну працю на українській ниві [5]. Інтелектуальна атмосфера домашнього

виховання, а згодом навчання у Київському приватному пансіоні сприяли появі двох гумористичних німецькомовних оповідань. Згодом «педагогічно-літературна» хатня робота, за визначенням самої Олени Пчілки, громадська діяльність спонукали до перекладів, оригінальної творчості. У поле зору письменниці потрапляє українська інтелігенція, середовище, яке зароджувалося, розвивалося і шукало свого призначення: у зв'язку чи відірваності з народом, у випробуваннях духу, національної ідентичності. У цей період з'явилося чимало творів з життя української інтелігенції (І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Б. Грінченка, І. Франка). Як слушно зауважує Ю. Горблянський, «посилена увага до інтелектуальної та емоційної сутності людини та поглиблення психоаналізу типажу, насичення твору не так учинками, діями героїв, як почуттями, роздумами, діалогами-дискусіями, ідеологічно-духовними конфліктами призвело до інтелектуалізації, посилено аналітизм і філософізм української прози межі століть» [3, с. 688]. Однак виникали певні труднощі тоді, коли письменники передавали розмову освічених людей на інтелектуальні теми рідною мовою. І. Франко, високо поцінуючи прозові твори Олени Пчілки з життя інтелігенції, писав: «Ви перші і досі одинокі виводите в українській мові правдиву, живу конверсацію освічених людей. Досі ми її ніде не бачили: ні у Нечуя, ні у Мирного, ні у Кониського. Всі вони дуже гарно вміють підхопити розмову селянську, але розмови освіченого товариства – годі...» [12, с. 10]. Можна доповнити цю тезу: мову освіченого жіноцтва і поготів. Саме тема (не)зреалізованих благородних намірів і поривів молодих панів і панночок стала новаторською у літературі цього періоду. «Пора першого пробудження нашого жіноцтва в 60-х роках, першого поривання його до раціональної освіти й життя» [9, с. 19], – так визначила тему свого оповідання «Товаришки» Олена Пчілка в післямові. Важливість освіти, практична реалізація наукових здобутків, вибір поміж кар'єрою та сімейним життям – ось коло питань, які осмислює письменниця. Усі вони актуальні й донині: проблеми виховання, навчання, мови набувають політичної ваги.

Попри схвальні відгуки, І. Франко критикував надмірну деталізацію, сповільнення дії, розтягненість сюжету в оповіданнях Олени Пчілки. Задля зображення атмосфери 60-х років XIX ст., часу піднесення українського народницького руху, бурхливого розвитку

наукових знань, активної діяльності жіноцтва, письменниця зумисне вдавалася до таких художніх прийомів: «Кажете, що потопаю в подробицях, – писала Олена Пчілка Франкові. – Не оправдовуюсь, а пояснюю, що роблю се умисне, по-моєму, наші славетні українські списателі – Нечуй, Мирний пишуть не тільки без тушовки, не тільки пером, а – пальцем: у їх зовсім нема дрібних штрихів, навіть контур виходить таким, якби кого лиш мокрим пальцем обвести. Се, по-моєму, велика хиба. Писатель нашого часу без дрібноти описання – неможливий». Надзавдання письменника у розумінні Олени Пчілки – зафіксувати деталі, у яких відбивається мінливість світу. Мірило змін – людське щодення, коли відбуваються незначні, дріб'язкові дії, на яких і тримається цей світ. Людина приймає реальні етичні рішення і живе справжнім життям у звичайні повсякденні моменти, які ми навряд чи коли-небудь взагалі й помічаємо. У художній прозі Олени Пчілки сповільнення дії, розтягненість сюжету часто відбувається саме через залучення нею детальних нехудожніх фрагментів до канви тексту.

Швидкий розвиток природознавства у ХІХ столітті, розширення і поглиблення досліджень у різних галузях, інтенсивне накопичення нових наукових фактів стало передумовою для важливих еволюційних узагальнень. Наукові ідеї того часу були тісно пов'язані з ідеями дарвінізму, новітньої соціології та психології. Загалом осмислювався лінійний розвиток культури, прогрес, в основі якого раціональне мислення, наука, що призведе до суспільства високої культури. Остання чверть ХІХ ст. була періодом надій всього людства на майбутнє благополуччя, прогрес науки й техніки, гуманізацію суспільства, зміцнення права, культури, моральності. Усе це надихало натуралістів (романний цикл Еміля Золя, проза Гі де Мопассана, твори І. Франка). У світовій літературі можна простежити тематичну лінію «наукової поезії» (В. Щурат «Поет науки»), якій, як зауважує В. Будний, притаманний «культ правди й думки, поетизація інтелектуальних пошуків і відкриттів, оспівування сили людського розуму, непереборного прагнення пізнати світ» [1, с. 141]. Емансипаційні процеси пробуджують потребу нових знань. Саме тому жінка зі сфери медицини постає абсолютно новим образом у тодішній українській прозі. Як відомо, фах лікаря здобула й донька Олени Пчілки – Ольга Кривинюк, яка стала слухачкою Вищих жіночих медичних курсів у Петербурзі, згодом працювала земським патронажним лікарем для дітей-сиріт біля Катеринослава.

Жінки у царській Росії не мали права здобувати вищу освіту. Лише у Петербурзькій медико-хірургічній академії професори Сеченов і Боткін у 1862 році дозволили трьом жінкам відвідувати їхні лекції на правах вільних слухачок. А після остаточної заборони уряду, рушили за кордон. Саме до Цюрихського університету виїздить Н. Сулова, перша росіянка, яка у 1867 році здобула диплом докторки медицини, хірургії і акушерства. 1896 року закінчує цей університет у Швейцарії С. Окуневська-Морачевська, яка стала першою дипломованою лікаркою в Австро-Угорщині та першою українкою Галичини, що здобула медичну освіту. Цюрихський університет був заснований 1833 року на базі трьох факультетів: медицини, теології і юриспруденції. Сучасний медичний факультет вишу – вагома медична школа у Швейцарії. Про справжню боротьбу українок за освіту на теренах двох імперій докладно йдеться у книзі «Українські жінки у горнілі модернізації» [11].

До Цюриха на навчання виїздить і Люба Калиновська з повітового полтавського міста, персонаж твору «Товаришки», щоб «пізнавать життя самого нашого життя», зачарована книгою «Фізіологія щоденного життя» Люїса. У товаристві однолітків дівчина зі знанням справи дискутує на різноманітні теми: ефективність індуктивного і дедуктивного методів пізнання, читабельність наукового тексту, особливості викладу матеріалу у працях Дарвіна, німецького історика Гартвіга, німецького філософа і природознавця Фогта. Навчання граматики, історії, географії, французької і музики у місцевому пансіоні, а згодом читання книг з домашньої скрині, сформували допитливу особистість. «Енеїда» І. Котляревського теж потрапила у поле зору юної панночки: «На першій картці стоїть: «Еней був парубок моторний... і хлопець хоть куди козак, удавсь на всеє зле проворний, завзятіший од всіх бурлак!..». А ще «назавжди обпечатались у Любиній голівці такі вирази, як «червоною гадюкою несе Альта вісті!», «Хоча серце замучене, поточене горем, принести і положити на дніпрових горах...» [9, с. 149]. Цитати з Шевченкової поезії «Тарасова ніч» і «Сон» («Гори мої високії...») справили незабутнє враження. Але прочитані книги не давали відповіді на усі запити буття з «такими близькими явищами, з такими дивними законами». Тому у товаристві Раїси Брагової і Кості Загоровського вона виїздить на навчання: «В широких переходах університету стоїть рух: ходить, гомонить молодь

– хлопці, дівчата» [9, с. 166]. Любу і Раїсу вражало все: «зоологічний кабінет, анатомічні препарати, фізичні й хімічні досвіди, побачені своїми очима», а надто «мікроскоп, той маленький прилад, котрий, однак, і справжнім ученим, князям науки, одкрив новий, ogromний світ!» [9, с. 169]. Під керівництвом професора Штокмана Раїса Брагова працює в лабораторії, виголошує перед студентською і професорською аудиторією наукову доповідь. Кость Загоровський вважає, що це подія неймовірної ваги: «се повне признання права жінки в такій поважній, вищій окрузі – науці! Се доказ, що інтелігентна жіноча сила може пробити собі путь через рутинні форми життя, котрі так довго держали її оддалік од світла, а тим паче од самостійної научної пропаганди; се доказ, що наша жінка, може, здолає не тільки слухати, але й проказувати з кафедри слово науки!» [9, с. 200]. У цьому випадку оцінка становища жінки в науковому світі створює контекст полеміки, за її допомогою авторка концептуалізує свою точку зору: нагальна необхідність присутності жіноцтва в усіх суспільних сферах. Доповідь Брагової обговорює студентське товариство і завважує відсутність наукової новизни у зреферованій праці. Зокрема Кузьменко щиро обурюється: «Я думав справді, що там таке вона може нового сказати про легке і його функцію! Думав навіть покористуватися колись для своєї докторської дисертації! Аж воно вийшло, що гора вродила миш!», «Що ж у тій ученій праці говориться? Що легке складається з двох мішків, що воно починається бронхами, а кінчається капілярами, що чоловік легким дише» [9, с. 206]. Йдеться про те, що прогресивна молодь того часу висувала вимогу професіоналізму не зважаючи на стать чи суспільне становище людини.

Цікаво, що в Цюріху 1870-х років наростала російсько-українська колонія. Період від літа 1872 до літа 1873 були її «апогеєм», як вказує М. Грушевський. Початок поклали саме кілька студенток медичного факультету, які знайшли кращі умови праці, ніж в Петербурзькій медичній академії. «Але за медичками, які йшли сюди з мотивів наукової роботи, повалила ріжна молода публіка, котра шукала тут не стільки учення, скільки роз'яснення різних пекучих питань, теоретичних і практичних – програми індивідуальної й соціальної діяльності» [4, с. 10], – як пише М. Грушевський. 1873 року російський уряд указом про невизнання закордонних дипломів змусив молодь повертатися додому. Однак, як зазначає академік,

«Горішній Цюрих в сусідстві університету і політехніки став одним великим емігрантським клубом. Був куплений будинок для студентського дому, організовано бібліотеки, відбувалися відчити, що збирали сотні слухачів, і поруч того різні гуртки самоосвіти гуртували коло себе молодіж, що днями й ночами займалися дебатами, вияснюючи собі всякі питання теоретичного і практичного характеру, або й просто вправляючися в умілості логічно мислити і говорити, не боячися жандармського контролю...» [4, с. 10]. Галичани, як стверджує М. Грушевський, були посередниками між цією цюрихською колонією і віденським та львівським студентським осередком. Усю цю атмосферу насиченого студентського, повного наукового, культурного і громадського життя передає Олена Пчілка.

Після завершення навчання у Цюриху, Люба Калиновська виїздить до Відня з наміром пройти «неділь у шість коротенький практичний курс акушерства» при клініці. Тут дівчина знайомиться з галичанином Бучинським, студентом Віденського університету. Цікаво, що у Відні 1872 року побувала і сама Олена Пчілка і познайомилася з Мелітоном Бучинським, фольклористом і етнографом, а 1871 року з ним заприятелював М. Драгоманов. Мелітон поширював листи Драгоманова, його статті, книги ним прислані між галицькою молоддю. М. Бучинський збирав фольклорні, етнографічні, діалектологічні матеріали на Покутті та Гуцульщині, частина зібраних ним пісень увійшла до книги В. Антоновича та М. Драгоманова «Исторические песни малорусского народа». Листування М. Драгоманова та М. Бучинського, яке має наукову цінність, видав 1910 року М. Павлик.

Про перебування Олени Пчілки у Відні під опікою М. Бучинського написав К. Студинський: «Тих вісім днів побуту Ольги Косачевої у Відні вистачило, щоб молодий Бучинський полюбив її сердечно. Може й мало кому відомо, що Мел. Бучинський писав вірші. Підписував він їх анонімами: Аристарх, Підгірський чоловік, Касіян. Цілий десяток присвятив він Ользі Косачевій» [10, с. 734]. Дослідник наводить навіть фрагмент листа Бучинського до товариша В. Навроцького: «А щоб сто чортів шкварило закордонців. Славну жіноту мають: їх самих я ненавиджу, та їх жінки люблю. Люблю з ними слухати і оперу, і драму, в ще любійше просидіти вечір у затишній кімнаті, читаючи...». Автор дослідження переконаний, що Мелітон покохав Олену Пчілку «цілим своїм еством

і своєю культурною душею, і все пам'ятав про неї в пізнішому часі, коли його дороги з Драгомановим розійшлися. І вона, хоч молода, але статечна жінка, згадувала про цю зустріч із щирою симпатією й пошаною для Бучинського, що був для неї щирим другом, що намовляв її до літературної праці, що був для неї учителем у поширенні національної свідомості» [10, с. 735]. Залучення таких автобіографічних фактів до канви тексту увиразнило проблему національної ідентичності, мови в освіченому товаристві.

У повісті «Товаришки» йдеться про те, що інтелігентний русин Бучинський говорив вільно, не затинаючись, натомість Люба довго підбирала слова, соромилась, подумки перекладаючи з російської на українську, перш ніж щось сказати. Це виходило не дуже доладно. Дівчина доходить висновку про конечну потребу послуговуватись рідною мовою: «Чого ж казати «просвіщеніє», а не «просвіта», «впечатленіє», а не «враження»? Тільки тої й переваги, що до тих російських слів ми при звичаїлися! Нас наломлює школа, книжка» [9, с. 220]. Люба розцінює українську Бучинського як міцну тенденцію, яка немає нічого спільною з полтавським українофільством, адже юнак пильнує мови, розвиває. Вона ловить кожне слово патріота, переймаючи не лише нові слова, а й ідеї. Кузьменко і Корнієвич, знайомі з Цюріхського університету, переходячи на поважні речі, розмовляли російською, але жартували українською. Калиновська не погоджується з «вузькою народністю» Кузьменка про хатній ужиток народної мови, про штучність, літературщину газети «Правда». На її переконання, у мові розвиватиметься народний хист, наука, а інтелігентним, освіченим людям варто запозичувати в народі кращі форми і створювати нові зразки, вести до просвіти. «Не плакати треба і не топтатися на однім місці, котре йде з-під ніг, а діло робити!» – щиро міркує Люба. Ці морально-філософські пошуки вияскравлюють образ інтелігентки того часу, яка, за влучним висловлюванням Н. Кобринської, «почувалася рівночасно русинкою і чоловіком», для якої важливі і національні, і громадянські проблеми. Головне ж – виправдати своє життя високою метою. Йдеться про те, що діалоги у творі не побутові, а забезпечують пізнання світу, особистості, її опонентів. Авторка дає можливість персонажам висловлювати свої думки, захищати свою систему поглядів із демонстраціями доказів, спростуваннями.

У творі є епізод, який, як можна припустити, узятий з біографії згадуваної Н. Суислової. Вона здобуває диплом лікаря-гінеколога і виходить заміж за німецького професора Ф. Ерісмана, з яким приїздить до Петербурга. Згодом займалась благодійною діяльністю в Алушті: не брала грошей з небагатих пацієнтів і купувала їм ліки за власний кошт. Раїса Брагова теж виходить заміж за Штокмана і переїздить до Петербурга, де має успішну лікарську практику, але на весілля Люби приїздить у статусі поважної, заможної жінки німецького професора. Хоча твір Олена Пчілка скерувала у народницьке русло (Люба Калиновська приїздить до рідного села, де вона із завзяттям лікує переважно селян), усе ж таки повість сприймається як новаторська: через зображення навчання українки за кордоном, побут і розваги молодих українців у європейських містах, акцентуація на прагненні жінки до професійної самореалізації, розвінчання патріархальних стереотипів провінційного міста, моделювання діалогів у інтелегентному середовищі, докладні описи лікарської практики, пейзажні замальовки Альп, урбаністичні картини Цюриха і Відня. Проступає виразний автобіографізм у змалюванні Люби Калиновської, яка за світоглядом нагадує Олену Пчілку. Свідчення цього: небайдужість інтелігенток до національної справи («Хто сказав би, звідки й як склався гурт любителів, котрий почав грати спектаклі для того, щоб на зібрані гроші завести в місті бібліотеку. Де вона й вродилась, тая бібліотека!» [9, с. 151]).

Можна стверджувати, що наукова інформація (описи медичної практики) не перенасичує художній текст, не сприймається як чужорідний компонент твору. Навпаки – подробиці відіграють вагому сюжетно-сміслову роль: уведені до тексту не лише з пізнавальною, інформативною метою, а створюють контекст для подій, розвитку авторської думки. Атмосфера дискусій, суперечок, у яких проявляються світоглядні, морально-етичні принципи персонажів, висловлювання певних ідей, увиразнюють інтелектуальні здібності персонажів. Очевидно образ жінки-дослідниці, лікарки сприймався як дещо екзотичне у тогочасній літературі, адже навіть сучасний ретророман «Природа всіх речей» Елізабет Гілберт про жінку-біолога ХІХ століття справив неабияке враження на читача, не в останню чергу і через зображення епохи наукових відкриттів і суспільних приписів для жінки. Алма Віттекер, персонаж твору, яка

мала усі шанси затьмарити самого Чарльза Дарвіна, теж прагне дошукатися суті усіх речей, як і Люба Калиновська.

Іронічну психологічну новелу «Біла кицька» Олена Пчілка написала на конкурс «Літературно-артистического общества», але за життя письменниці твір так і не опублікували. М. Старицький зачитав новелу на ювілеї 25-річної творчої діяльності письменниці. Ситуація, яку обирає письменниця, теж нова у літературі ХІХ ст.: науковець під час написання дослідження. Як відомо, син Олени Пчілки, Михайло, був студентом математичного відділу фізико-математичного факультету Київського університету, навчався у Дерптському (Тартуському) університеті. Готував і проводив досліди, а 1895 року захистив дисертацію з фізики на тему «Актиноелектричні явища», мав низку технічних винаходів, був одним з успішних науковців свого часу. Однак це зовсім не означає, що потрібно шукати схожих рис характеру чи аналогій поведінки Михайла і пана Миколи, персонажа твору «Біла кицька». Йдеться лише про те, що науковці, культурні, громадські діячі були тим освіченим середовищем, яке письменниця добре знала.

Пан Микола пише дисертацію. Це важлива справа для матеріального благополуччя майбутнього родини: «лише тоді йому дадуть місце при університеті, лише тоді утворить собі якесь «положение», а воно дуже потрібне йому, раз він із бурлацького стану перейшов у стан людини жонатой, мовляв, маючої обов'язки перед сім'єю» [9, с. 288]. Однак чоловік зволікає, чекає натхнення, шукає виправдання неробству. Вагітна дружина пильнує процес написання, чим викликає спротив і обурення чоловіка, які він наважується висловлювати, але... подумки. Як слушно зауважує О. Хамедова, «відавторський наратор поділяє сфери інтересів на традиційні жіночі і чоловічі відповідно до суспільних гендерних стереотипів» [13]. Письменниця фіксує патріархальний стереотип, що жінки менше цікавляться наукою: «Пан Микола був медик, а ми з вами не дуже розуміємось на тих речах, на його науці». І далі уточнює: «Як звісно, то не наша вина...» [9, с. 289]. Дослідження, над яким трудиться молодий учений, «О гистологических образованиях в рубцах преимущественно гомогенного вещества». Зі знанням справи авторка пояснює, у чому полягає зміст наукової розвідки: «пан Микола різав собак... робив у їх на тілі глибокі розрізи, і отім, як виразки починали гоїтися, або, мовляли медики, зарубцьовуватися, пан Микола брав із рубця частки

м'яса для мікроскопа і пильнував, як у рубцях являлися нові елементи і як із них склалися клітки того вещества гомогенного» [9, с. 290]. Допитливий читач обов'язково знайде інформацію про те, що у середині ХІХ ст. науковцями (швейцарським анатомом А. Кьоллікером та іншими), були закладені основи сучасного знання про тканини, гістології. Паном Миколою уже зроблені потрібні дослідження в лабораторії, обміркований план роботи, але для того, щоб перевести усе на папір, потрібен хист і натхнення. Цього вочевидь бракує, адже він відволікається на споглядання предметів у помешканні, розмірковування над проблемами свого сімейного життя, схвальні оцінки «феноменального інтелекту» Дарвіна: «теорія еволюції проложила нові шляхи навіть в історії, в економічних науках, в філософії, всюди...» [9, с. 291]. На жаль, прогресу у поглядах молодого науковця на сімейне життя не відбулося. Може здатися, що свідомість ученого з великою недовірою ставиться до інших сторін життя, соціальні ролі для нього неподільні (побутова, родинна). Однак перемикаючи свою свідомість і підсвідомість, роздумуючи над дуже різними і подекуди кумедними, наївними питаннями («як природа не видумала чого-небудь іншого для появи на світ нових людських індивідів, за віщо робить особи людської прекрасної половини такими не прекрасними, ще й на такий довгий час?» [9, с. 292]), пан Микола марнує час, подумки звинувачує у всьому дружину (вона змушує його писати, відмовляє від театру, забороняє прогулянки по Хрещатику, нечутлива до його експериментів, навіть віршів, які він пише). Дружина стала схожою панові Миколі на осоружну кицьку, яку «шкода, що не можна взяти за хвіст і вишвирнуть за вікно!». Можна зважити на ще юний вік пана Миколи – 23 роки, він з ностальгією згадує «студентські вільні часи», а тепер йому доводиться «сидіти за нагальною працею, без охоти, без своєї волі». Читач відчуває осміювання чоловіка (його егоїзм, самолюбство, знеохочення до праці, безвідповідальність), яке стає осердям твору, причому читачі висновують це через чоловічий наратив. Однак дружині Мані теж дістається від письменниці: український театр вона називає «хохлачиною», наукову працю чоловіка – дурним «сочинением», собак, яких використовує чоловік для своїх дослідів, – «падлом», що можна добути без перешкод. Це приклад родини такого собі кабінетного ученого, який далі свого ґанку нічого не бачить. Читач розуміє, що пан Микола воює зі своєю дружиною поки що подумки,

але може перейти і у відкритий наступ, коли народиться дитина і наукова робота не буде закінчена. Те, над чим іронізує письменниця, не видається вже і таким смішним, адже чоловік зауважує суворе обличчя дружини, злостивий, гордий вигляд, загалом холодно-недбайливе ставлення до нього. Психологи вважають: коли чоловік нереалізований, починає війну зі слабшими (дружиною, дітьми), прагнучи самоствердження. Пан Микола ставить собі чимало запитань, але не мислить конструктивно, далі звинувачень не просувається.

Можна спостерегти чіткі авторські інтенції: необхідність фахової освіти для інтелігентної людини, гуманізм, ідеал – дієва, цілеспрямована, вмотивована високою ідеєю людина. Інтелектуалізм не стає, звісно, самоціллю письменниці, однак забезпечує новизну тематико-проблемного рівня твору. Сюжетна канва розглянутих творів (повісті «Товаришки», оповідання «Біла кицька») не має складних перипетій, натомість переважає роздум як спосіб подачі змістово-фактуальної інформації і діалоги, які увиразнюють розумову та емоційну сутність персонажів. Загалом потрапляння нехудожнього елемента до художнього тексту здійснює роль інтелектуалізації тексту. Проза Олени Пчілки – це промовиста ілюстрація того, як нехудожні компоненти розширюють смисловий простір твору, не сприймаються читачем як чужорідні вкраплення, а як підпорядковані загальній сюжетно-композиційній канві. Авторка не дає готових рекомендацій, відповідей, а змушує до цього реципієнта. Окрім того, інтелектуальні фрагменти насичують тексти пізнавальним, інформативним, подекуди філософським аспектами, створюють умови для читацького діалогу. До цього спонукають оцінки, судження, роздуми персонажів, авторське пряме чи непряме втручання у твір.

Література

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: Підручник. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
2. Герасимчук В. Філософський роман ХХ століття. Специфіка тексту. Київ, 2006. 392 с.
3. Горблянський Ю. Інтелектуалізм у художній прозі Івана Франка та Агатангела Кримського. *Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового конгресу*: в 2 т. Т. 2. Львів, 2009. С. 688–694.
4. Грушевський М. Пам'яті Михайла Петровича Драгоманова. Місія Драгоманова. *Україна. Науковий двохмісячник українознавства*. Київ, 1926. Кн. 2–3. С. 3–28.

5. Донцов Д. Мати Лесі Українки (Олена Пчілка). Дві літератури нашої доби. Торонто: Гомін України, 1958. С. 135–176.
6. Зайцева А. Генологічний дискурс прози Олени Пчілки. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2014. Вип. 21–22. С. 58–66.
7. Легкий М. Художня проза Олени Пчілки (історико-літературний шкіц). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. № 21 С. 483–491.
8. Павличко С. Лабіринти мислення: інтелектуальний роман сучасної Великобританії. Київ: Наукова думка, 1993. 104 с.
9. Пчілка О. Твори / Упоряд., авт. передм. і приміт Н. О. Вишневська. Київ: Дніпро, 1988. 583 с.
10. Студинський К. Зустріч Ольги Косачевої з Мелітоном Бучинським 1872 р. *Наша культура*. 1936. Кн. 12.
11. Українські жінки у горнилі модернізації / під заг. ред. Оксани Кісь. Харків, 2017. 304 с.
12. Франко І. Зібрання творів: в 50 т. Т. 49. Київ, 1986. 811 с.
13. Хамедова О. Комунікативні стратегії наративу художньої прози Олени Пчілки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2016. Вип. 2. С. 280–283.

References

1. Budnyi V., Pnytskyi M. Porivnialne literaturoznavstvo [Comparative Literature]. Kyiv, 2008. 430 p. (in Ukrainian)
2. Herasymchuk V. Filosofskiy roman XX stolittia. Spetsyfika tekstu [Philosophical novel of the twentieth century. Specificity of the text]. Kyiv, 2006. 392 p. (in Ukrainian)
3. Horblianskyi Yu. Intelktualizm u khudozhnii prozi Ivana Franka ta Ahatanhela Krymskoho [Intellectualism in the Artistic Prose of Ivan Franko and Agatangel Crimean]. In: *Ivan Franko: dukh, nauka, dumka, volia: materialy Mizhnarodnoho naukovooho konhresu: v 2 t. T. 2*. Lviv, 2009, pp. 688–694. (in Ukrainian)
4. Hrushevskiy M. Pamiati Mykhaila Petrovycha Drahomanova. Misiia Drahomanova [In memory of Mikhail Drahomanov. Drahomanov's mission]. In: *Ukraina. Naukovyi dvokhmisiachnyk ukraïnoznavstva*. Kyiv, 1926. Kn. 2–3, pp. 3–28. (in Ukrainian)
5. Dontsov D. Maty Lesi Ukrainky (Olena Pchilka) [Mother of Lesya Ukrainka (Olena Pchilka)]. In: *Dvi literatury nashoi doby*. Toronto, 1958, pp. 135–176. (in Ukrainian)
6. Zaitseva A. Henolohichnyi dyskurs prozy Oleny Pchilky [The genealogical discourse of Olena Pchilka prose]. In: *Aktualni problemy ukrainskoi literatury i folkloru*. 2014, issue. 21–22, pp. 58–66. (in Ukrainian)
7. Lehkyi M. Khudozhnia proza Oleny Pchilky (istoryko-literaturnyi shkits) [Olena Pchilka artistic fiction (historical and literary writing)]. In: *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. 2012, no. 21, pp. 483–491. (in Ukrainian)

8. Pavlychko S. *Labirynty myslennia: intelektualnyi roman suchasnoi Velykobytanii* [The Maze of Thinking: A Modern Intellectual Novel of the Great Britain]. Kyiv, 1993. 104 p. (in Ukrainian)
9. Pchilka O. *Tvory* [Writings]. Kyiv, 1988. 583 p. (in Ukrainian)
10. Studynskyi K. *Zustrich Olhy Kosachevoi z Melitonom Buchynskym 1872 r.* [Olga Kosacheva's meeting with Meliton Buchynsky in 1872]. In: *Nasha kultura*. 1936. Kn. 12. (in Ukrainian)
11. *Ukrainski zhinky u hornyli modernizatsii* [Ukrainian women in the midst of modernization]. Kharkiv, 2017. 304 p. (in Ukrainian)
12. Franko I. *Zibrannia tvoriv: v 50 t.* [Collection of works: 50 tons]. T. 49. Kyiv, 1986. 811 p. (in Ukrainian)
13. Khamedova O. *Komunikatyvni stratehii naratyvu khudozhnoi prozy Oleny Pchilky* [Communicative strategies of narrative prose narrative by Olena Pchilka]. In: *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Filolohiia*. 2016, issue. 2, pp. 280–283. (in Ukrainian)

Victoria Siruk. Intellectualism of the Prose of Olena Pchilka. The article examines the intellectualism of the prose of Olena Pchilka as stylistic feature of her individual artistic style. Non-artistic elements in literary text such as terminology, professional lexicon, discussions on scientific topics, characters' evaluation of social change are carried out. The author examines how such elements subordinated to the overall storyline and composition expand semantics of the text. Further the author stresses how cognitive, informative and philosophical aspects help to enhance the literary text and to create a conversation between the reader and the author. Characters' statements, reflections, direct and indirect Pchilka's intervention in the text are analyzed. The prose is intellectualized by urban characters, namely, doctors and scholars, those, in particular, who are able to philosophize. The author states that an implication of autobiographical facts to text canvas helped to emphasize the problem of national identity and language in an educated society. The author comes to the conclusion that in her works Pchilka glorify an intelligent, self-driven, highly motivated human being that is useful in society. Intellectualism is, obviously, not writer's end in itself but provides the novelty on the thematic and problematic levels of the work.

Key words: intellectualism, philosophical knowledge, scientific knowledge, non-artistic elements, conversation, moral sphere.

Сірук Вікторія Григорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID iD*: 0000-0002-9058-7129; victoriasiruk@gmail.com